

Ansigtsperle

AF LINN MATSSON

Ved arkæologiske undersøgelser i 2005 forud for et byggeri ved Sdr. Tranders i udkanten af Aalborg blev der fundet en på flere måder usædvanlig gravplads med 28 jordfæste- og brandgrave fra yngre jernalder.

En af gravene, fra ca. 400 e.Kr. var gravet ned i undergrunden af kridt, hvorfor skelettet var særdeles velbevaret. Den gravlagte, der var en 35-45 år gammel og ca. 163 cm høj kvinde, havde helt i overensstemmelse med tidens gravskik fået et lerkar, en jernkniv og en dragtnål (fibel) af bronze med i graven. Dertil kom en perlekæde med 141 perler af rav og glas, som var ophængt på brystet i to bronzenaåle. Blandt de mange perler var én, som alene på grund af sin størrelse straks faldt i øjnene. Interessen blev endnu større, da den blev nærmere undersøgt, for det viste sig at være en flerfarvet perle med fire, små ansigter.

Fig. 1. Den udgravede grav. Hele graven blev indbygget i en trækasse og transporteret til museet, så undersøgelsen kunne foretages under optimale forhold inden døre.

Perlen

Den kugleformede perle med en diameter på ca. 2,4 cm er fremstillet i den såkaldte millifioriteknik, og mønstrene er dannet af 24 sammensmeltede glasstave i forskellige farver. Ved perlens poler er der fire blomster, hvis hvide kronblade ses klart mod den mørkeblå baggrund. I blomstens midte finder man en rød plet omgivet af en lysegul og en grøn ring. Blomsterne er adskilt af felter med skakbrætmønstre, som er dannet af 12 gule stave. Hver stav er omgivet af en tynd, rød tråd.

Langs "ækvator" er der fire ansigter, der helt bevidst er placeret her, eftersom det formindskede deformationen, når glasstangen blev trukket ud til den endelige størrelse og perlen formet (se Per T. Hadsunds artikel). Ansigtet er hvidt og står på en mørkeblå baggrund. De store og opspilede øjne er omkranset af en sort ring. Pupillerne er sorte og øjeæblet er gult. Munden er rød med sorte konturer. Næse og øjenbryn

Fig. 2. Ansigtspørl fra Sdr. Tranders.

Fig. 3. Ansigtspørl i Nord-europa.

er markeret med en sort steg. Det gule hår får liv af sorte indfletninger. Også ansigterne er adskilt af felter med skakbrætmonster. Disse er forskubbet et felt i forhold til skakbrætmonstrene mellem blomsterne.

Ansigtspørl er relativt sjældne. I Danmark er der kun fundet 7 stykker, og fra det nordeuropæiske område kendes der yderligere 13 stykker, som er jævnt fordelt på Norge, Øland/Gotland samt Tyskland/Polen. Foruden disse kender man også ansigtspørl fra et fund fra Ukraine og enkelte perler fra Middelhavsområdet. De nordeuropæiske ansigtspørl knytter sig i påfaldende grad til vandvejene. Således er alle de svenske perler fra øerne i Østersøen, mens de to tyske perler er fundet tæt ved Elben. Det kan måske tolkes som et udtryk for, at der er en forbindelse til datidens handelsveje.

De fleste ansigtspørl dateres, som perlen fra Sdr. Tranders, til det 4. århundrede e.Kr. Overordnet set er udformningen af ansigtspørlene ens, dog varierer mønstrenes komposition og antallet af ansigter. De her omtalte ansigtspørl har lidt ældre "slægtninge", som bl.a. er kendetegnet ved, at ornamentikken kun omfatter ansigtselementet. De femten kendte fund af denne ældre type stammer næsten alle fra den nordlige del af det europæiske kontinent, og der er kun fundet en enkelt i Danmark.

Produktionssted

Den nordeuropæiske udbredelse af ansigtspørlene kunne forlede til at tro, at de også var fremstillet her. Dette kan imidlertid ikke være tilfældet, da glasmagerkunsten først langt senere nåede hertil. Ganske vist er antallet af fund fra Middelhavsområdet beskedent, men dette område må alligevel betragtes både som det centrale marked og som produktionsstedet. Det er da også i dette område, at vi i andre kunstneriske genstande finder paralleller til det karakteristiske ansigt.

Der hersker dog nogen usikkerhed om, hvor perlerne nærmere bestemt blev fremstillet. En nærliggende mulighed er i Alexandria i Ægypten. Her blev millifioriteknikken udviklet i de store glasværksteder umiddelbart før Kristi fødsel. På koptiske mosaikker, malerier og vævninger i Ægypten fra 300-400-tallet er der ansigter med opspilede øjne og "krøllet" hår som på ansigtspørlene. Karakteristiske træk ved ansigterne findes også på kejserlige mønter, skulpturer og byzantinske mosaikker i det syriske område. Dette er derfor også nævnt som et muligt produktionssted.

De fleste forskere mener, at perlerne hav-

de en religiøs betydning. En mere verdslig tolkning er imidlertid, at perlerne ansigter er en afbildning af Helena, der levede fra ca. 257 til ca. 337. Helena, som var mor til den romerske kejser Konstantin den Store, blev kåret til helgen. Hvad den oprindelige betydning end var, så var det langt fra sikkert, at personen, som bar den her i Nordeuropa, var klar over den. Muligvis blev de her betragtet som amuletter. I så fald bevarede de en snert af den oprindelige betydning, men det kan også tænkes, at perlen blot var et smykke. Under alle omstændigheder har det for kvinden i Sdr. Tranders været en usædvanlig genstand, som gav anseelse og aftvang respekt.

Kurt Åbo Sørensen takkes for meget stor velvilje i forbindelse med udgravningen.

Fig. 4. Tekstil fra 5. – 6. århundrede på Det Koptiske Museum i Ægypten. Træk ved ansigtet, bl.a. de opspilede øjne og næsen, ses på ansigtsperlerne.

Fremstilling af ansigtsperler

AF PER T. HADSUND

Når man står med en millifloriperle i hånden, undrer man sig over, at det var muligt at lave detaljerede og flerfarvede mønstre, som ofte kun er 1 – 2 millimeter store. Det krævede selvfølgelig, at perlemagerne var dygtige håndværkere, men forklaringen er først og fremmest en enkelt, men smart teknik.

På billedet er fremgangsmåden illustreret ved hjælp af modelervoks. Perlemageren laver en glasstang i en stærkt forstørret udgave, der er sammensat af forskelligt farvede stænger, og som danner det ønskede mønster. Herefter strækker man - lidt som et stykke tygegummi - glasstangen, indtil den ønskede tykkelse på perlen. Under strækningen forvrides mønstret noget, afhængig af placeringen på perlen, men hovedtrækkene fastholdes. Efter strækningen kan der klippes en klump af stangen, og den formes herefter til perlens kugleform. Med en konisk metaldorn laver man hullet.

Der kunne fremstilles mange – måske flere hundrede – perler af en stang. Der var altså i mindre skala tale om masseproduktion. Alligevel var det, specielt i det nordeuropæiske område, sikkert kun et fåtal, der ejede en ansigtsperle.

Perler fra samme stang havde en række karakteristiske træk, bl.a. de enkelte mønstre og mønstrenes vridning. Det er derfor meget let at fastslå, om to perler stammer fra samme stav. Der er imidlertid ikke hidtil fundet perler, som stammer fra samme stav. Hvorfor man kan konkludere, at det kendte antal perler kun må være en lille del af det antal, der reelt blev fremstillet.

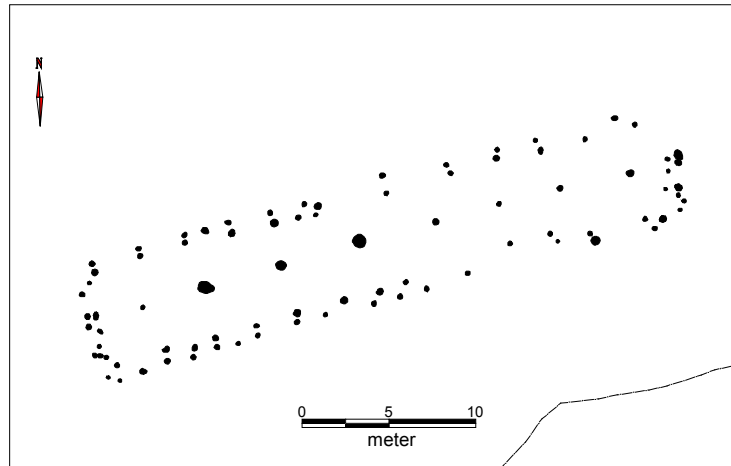
Udsnit af glasperlen og rekonstruktion i modelervoks.

Nr. Uttrup - et langhus fra Senneolitikum

AF NJAL J. GEERTZ

*Langhus A007. Foreslået
hustypologisk datering til
slutningen af senneolitikum.*

I forbindelse med opførelsen af otte haller ved Aalborg Kaserne blev der foretaget en forundersøgelse i det berørte område. Hallerne skulle ligge i et område, der tidligere har været plantage, og udsigterne til virkeligt gode bevaringsforhold var derfor lovende. Området viste sig at have været beboet i fortiden, faktisk i to forskellige perioder.

*Vævevægte fra tagstolpehul i
A007. 1:2.*

Under forundersøgelsen kunne en datering af bopladssporene ikke fastslås. Derimod blev forventningerne til de gode bevaringsforhold opfyldt. Således var der under det moderne muldlag et flyvesandslag på op til en halv meters tykkelse, hvorved det fortidige muldlag var

blevet forsejlet med den konsekvens, at der var bevaret ardsfor over et større område. Disse ardsfor var imidlertid yngre end stolpehullerne, som blev registreret ved forundersøgelsen.

Det berørte areal ligger i dag i en højde af 10 meter over havoverfladen og ca. 1,5 km fra Limfjorden. Terrænet er svagt skrånende mod syd, og på udskiftningskortene fra 1788 kan ses, at det har ligget lige op til et vådbundsområde. Prøvegrøfterne, der blev trukket syd for bopladsen, verificerede dette. Skråningen, hvorpå bopladsen ligger, er den sydøstlige kant af den bakke, som Hvorup Kirke ligger på toppen af. Der er mindre end 400 m fra bopladsen registreret 3 høje, dateret til oldtid, der på baggrund af deres placering lavt i landskabet sandsynligvis kan dateres til enkeltgravstid ca. 2.700 f.Kr.

I takt med at det fortidige muldrag blev fjernet med gravemaskine, blev der afdækket et stort og velbevaret toskibet hus. Ved den efterfølgende finere afrensning kunne husets længde og bredde bestemmes til at have været ca. 36 m gange 7 m. Huset, der var bedst bevaret i den vestlige del, var konstrueret med indtrukne stolper i vægkonstruktionen ud for de fleste af midtsulerne og med en tagbærende stolpe i hver ende af gavlene. Gavlene var afrundede med dobbeltstillede stolper. Der blev i en enkelt midtsule fundet to vævewægte samt en mængde daterbar keramik. I en vægstolpe i det sydlige vægforløb fandtes spidsen af en såkaldt D2 pilespid. I to vægstolper i det nordlige vægforløb fandtes bunden af en kop samt en del ukarakteristiske sideskår. Derudover blev der udgravet fire mindre gruber, hvori der blev fundet en atypisk tyknakket økse med såkaldt hængende æg, en lille mejsel og seks skrabere. Disse gruber kan ikke direkte knyttes til langhuset, men ligger dog inden for vægforløbet. Til senere analyser i laboratoriet blev der taget floteringsprøver samt prøver til kartering af fosfat. Resultaterne af undersøgelsen af disse prøver kan forhåbentlig fortælle os noget om husets funktion og de afgrøder, man dyrkede.

Tyknakket økse med hængende æg. Enkelgravskultur/Senneolitikum. 1:1.

Knækket pilespids af typen D2, enkeltgravskultur/senneolitikum. 1:1.

Konstruktion med indtrukne vægstolper samt den forholdsvis store længde er typisk for senneolitikum ca. 2000 f.Kr. og er udbredt i det meste af landet. Det er den første af sin slags fundet i Limfjordsområdet, og med udgangspunkt i huskonstruktionen samt fundene af vævevægte, en D2 pilespids samt en atypisk tyknakket stenøkse, dateres huset bredt til senneolitikum (2400-1700 f.Kr.). Det er oplagt at sammenligne Nr. Uttrup-pladsen med fundene fra Bejsebakken, da de er arkæologisk samtidige. Det er imidlertid påfaldende, at hustypen fra Nr. Uttrup ikke er at finde på Bejsebakken, hvor husene var nedgravede.

Bopladsen, der er beliggende ned til et vådområde, der havde forbindelse til den tæt ved liggende Limfjord, eksisterede i kun en enkelt fase, før den igen blev nedlagt og måske flyttede nogle få hundrede meter. Den efterfølgende pløjning med ard på det gamle bopladsområde tyder på, at man i senneolitikum efterfølgende benyttede bopladsområdet til marker.